



## Jan Kowalski (Polish translation/polskie tłumaczenie)

**Author:** Damian Cyrocki

**Published:** 5th June 2024

Damian Cyrocki. "Jan Kowalski (Polish translation/polskie tłumaczenie)." In James Crossley and Alastair Lockhart (eds.) Critical Dictionary of Apocalyptic and Millenarian Movements. 5 June 2024. Retrieved from [www.cdamm.org/articles/kowalski-polskie](http://www.cdamm.org/articles/kowalski-polskie)

### Wstęp

Jan Kowalski urodził się 25 (lub 26) grudnia 1871 r. w miasteczku Latowicz w województwie mazowieckim w stosunkowo zamożnej rodzinie rolniczej. W 1889 wstąpił do Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie, a później został skierowany do Cesarskiej Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Petersburgu. Święcenia kapłańskie przyjął 24 kwietnia 1897 r. z rąk biskupa pomocniczego mohylewskiego Franciszka Albina Symona (1841–1918). W roku 1900, podczas pełnienia posługi wikariusza w Warszawie, Kowalskiego odwiedził przyjaciel Jan Kaczyński (1871–1957), który przedstawił go nieoficjalnemu przełożonemu Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów, Kazimierzowi Przyjemskiemu (1868–1920). Mariawici stanowili tajną organizację religijną, której członkowie, tj. księża i siostry rzymskokatolickie, zostali powołani do naśladowania życia Marii, mamy Jezusa. Kładli oni duży nacisk na cześć Eucharystii i nabożeństwo do Matki Bożej Nieustającej Pomocy. Wkrótce Kowalski poznał Feliksę Marię Franciszkę Kozłowską (1862–1921), zwaną „Mateczką”, duchową mistrzynię i założycielkę Zgromadzenia. W dniu 2 sierpnia 1893 roku Bóg miał jej objawić Dzieło Bożego Miłosierdzia. Mistyczka wywarła wielkie wrażenie na młodym księdzu, który od razu rozpoznał w niej świętość (Kozłowska i Kowalski 1927, 85–91). Jeszcze przed spotkaniem z Kozłowską, Kowalski zakończył nowicjat, otrzymując imiona zakonne Maria Michał. Mateczka miała przemożny wpływ na apokaliptyczne wierzenia Kowalskiego, w tym na pogląd, że pierwsi mariawici żyli w czasach ostatecznych. Dla członków Zgromadzenia czasy ostateczne nie oznaczały jednak końca świata fizycznego, ale odnosiły się do ostatecznego zepsucia moralności i spełnienia się przepowiedni zawartych w biblijnej Księdze Objawienia. Kowalski postrzegał swoje „rozumienia” woli Bożej jako wskazówki do urzeczywistnienia Królestwa Bożego na ziemi, które miało nadejść po duchowej odnowie ludzkości i zniknięciu grzeszników. Odegrał on również kluczową rolę we wzniosłych interpretacjach osoby Kozłowskiej po jej śmierci, w tym powstaniu przekonania, że jest ona kimś „podobnym do Syna Człowieczego” (Ap 1:13), co zostało dokładniej omówione tutaj.

### Minister generalny w Kościele rzymskokatolickim

Zaangażowanie Kowalskiego w sprawę i nienaganny monastyczny tryb życia sprawiły, że już na początku 1903 r. został jednym z przełożonych prowincjalnych Zgromadzenia. W tym samym roku udał się do Rzymu wraz z resztą księży mariawitów i Mateczką w celu uzyskania oficjalnego zatwierdzenia

Zgromadzenia. W drodze dowiedzieli się o śmierci papieża Leona XIII (pontyfikat z lat 1878-1903), którego bardzo podziwiali, zwłaszcza za encyklikę „*Mirae caritatis*”, w której nazwał Eucharystię źródłem życia i zachęcał do przyjmowania Komunii św. tak często jak to możliwe. Podczas odprawianej przez Kowalskiego Mszy św. w monachijskiej katedrze za duszę zmarłego biskupa Rzymu, Mateczka miała usłyszeć głos Jezusa orzekający, że Maria Michał (Kowalski) zostanie namiestnikiem Jezusa na ziemi (Kozłowska i Kowalski 1927, 172). Kilka dni później, 6 sierpnia 1903 r., gdy mariawici oczekiwali spotkania z nowo wybranym papieżem Piusem X (pontyfikat z lat 1903-1914), Kowalski został wybrany na pierwszego ministra generalnego Zgromadzenia. Starania mariawitów o uznanie nie przyniosły spodziewanego rezultatu. 4 września 1904 r. Święta Kongregacja Inkwizycji Rzymskiej i Powszechnej wydała dekret o kasacji Zgromadzenia Kapłanów Mariawitów, a objawienia Mateczki zostały uznane za zwykłe halucynacje. Księża mariawici zaakceptowali decyzję i Zgromadzenie przestało istnieć. Jednak prywatnie zachowali pewne formy pobożności, co nie było działaniem zakazanym przez dekret. Z tego powodu zostali oskarżeni przez niektórych biskupów polskich o niesubordynację oraz prześladowani przez innych kapłanów, którzy uznali ich praktyki religijne za zbyt gorliwe. Mniej więcej w tym samym okresie Kowalski oraz pozostali mariawici zostali poinformowani przez niektórych wysokich urzędników w Rzymie (np. José de Calasanza Félix Santiago Vivesa y Tutó [1854-1913]), że decyzja w sprawie Zgromadzenia może zostać uchylona, więc powinni uzbroić się w cierpliwość. Mimo to konflikt z polskimi biskupami powoli narastał, a księża mariawitów przenoszono do innych parafii lub zawieszano. Na początku 1906 r., nie widząc innego wyjścia, księża mariawici reaktywowali Zgromadzenie, wypowiedzieli posłuszeństwo biskupom i wysłali Kowalskiego oraz Romana Marię Jakuba Próchniewskiego (1872-1954) do Rzymu, aby osobiście poinformować papieża o sytuacji w Polsce. Przed wyruszeniem delegacji Mateczka miała usłyszeć głos Jezusa, który kazał jej obdarzyć Kowalskiego wszelką władzą, gdyż miał być on kierowany w Rzymie bezpośrednio przez Jezusa. Chociaż audiencja u Piusa X dawała jeszcze nadzieję na pojednanie, to konflikt w Polsce ostatecznie doprowadził do rozłamu. Mateczka i Kowalski zostali ekskomunikowani imiennie dekretem wydanym 5 grudnia 1906 r., ale ogłoszonym w polskich kościołach 31 grudnia 1906 r. Pozostałym mariawitom, duchowieństwu, siostronom oraz świeckim, dano 20 dni na przemyślenie decyzji o pozostaniu w Kościele rzymskokatolickim. Schizma stała się w ten sposób faktem (Pasek 1991, 49). Po pewnym czasie mariawici, używając języka apokaliptycznego, zaczęli postrzegać siebie jako Nowe Jeruzalem, które zostało oddzielone od dwóch Bestii wymienionych w trzynastym rozdziale Księgi Objawienia. Za Bestie uznano tych, którzy prześladowali wiernych oddających cześć Najświętszemu Sakramentowi.

## Po schizmie

Po schizmie mariawici mogli liczyć na poparcie około 50-60 tys. osób, którzy oddolnie zaczęli organizować własne życie religijne. Po pierwsze, wszystkie kościoły z których dotychczas korzystali, nawet te wybudowane za ich prywatne pieniądze, zostały odebrane przez władze świeckie i przekazane Kościołowi rzymskokatolickiemu. W tej sytuacji mariawici musieli wybudować własne miejsca kultu. Ich największym osiągnięciem w tym zakresie była Świątynia Miłosierdzia i Miłości w Płocku, zaprojektowana przez Mateczkę i Kowalskiego (Żaglewski 2014, 50). Po drugie, musieli uregulować swój status u władz świeckich i uzyskać pozwolenie na legalne działanie. Po trzecie, musieli bronić się przed bardziej agresywnymi przeciwnikami religijnymi, którzy uważali mariawitów za heretyków i zdrajców polskiego interesu narodowego. 10 października 1907 r. odbyła się pierwsza po schizmie Kapituła Generalna (zgromadzenie członków Zgromadzenia). Podczas obrad zapadło wiele ważnych decyzji. Kowalski oficjalnie został przywrócony na stanowisko ministra generalnego, a Próchniewski został mianowany jego wikariuszem.

Zdecydowano także, że urząd ministra generalnego będzie dożywotni, co w przyszłości spowodowało wiele problemów. Należy zaznaczyć, że po schizmie mariawici funkcjonowali jako Związek Mariawitów Nieustającej Adoracji Ubłagania, ale nie stanowili samodzielnego Kościoła, gdyż nie posiadali biskupa. Sytuacja uległa zmianie w roku 1909, kiedy mariawici zjednoczyli się z Kościołem starokatolickim (wspólnotą Kościołów, które odłączyły się od Kościoła rzymskokatolickiego z powodu pewnych kwestii dyscyplinarnych, związanych przede wszystkim z władzą papieską) i kiedy Kowalski został wyświęcony na biskupa 5 października 1909 r. w Utrechcie. Jego głównym konsekratorem był starokatolicki arcybiskup Utrechtu Gerard Gul (1847–1920), któremu towarzyszyło kolejnych czterech biskupów. Rok później Kowalski, w asyście dwóch innych holenderskich biskupów starokatolickich, udzielił Próchniewskiemu i Leonowi Marii Andrzejowi Gołębiowskiemu (1867–1933) sakry biskupiej. W rezultacie Kościół Katolicki Mariawitów stworzył własną, niezależną hierarchię, stając się samowystarczalny w kwestii dalszych święceń. Umożliwiło to także uznanie ich za Kościół przez władze świeckie (Podgórski 1998, 39–41). Mimo że Kowalski łączył funkcje ministra generalnego i biskupa, to Mateczka utrzymywała najwyższą władzę w Kościele.

## Śmierć Mateczki i reformy

Sytuacja zmieniła się wraz ze śmiercią Marii Franciszki (Mateczki) 23 sierpnia 1921 r. Wkrótce po tym wydarzeniu Kowalski przyjął tytuł arcybiskupa. W latach 1921–1925 wydał mariawicki przekład Biblii, oparty głównie, choć nie wyłącznie, na łacińskiej Wulgacie i trzecim wydaniu Biblii Leopolda, opublikowanym w Krakowie w 1577 r. Proces tłumaczenia Pisma Świętego był długi i złożony, a Kowalski pragnął nie tylko zachować nienaganny styl literacki, ale także dokładnie przedstawić perspektywę mariawitów. Z tego też powodu przekład zawierał wiele komentarzy oraz wykład arcybiskupa o Apokalipsie, który w głównej mierze opierał się na odczytywaniu tej Księgi przez pryzmat dzieł dziewiętnastowiecznych polskich mesjanistów. W roku 1922 pod kierunkiem przełożonego Kościoła zostało wydane „Dzieło Wielkiego Miłosierdzia”, w którym znalazł się życiorys Mateczki oraz wszystkie objawienia bezpośrednio przez nią spisane. Księga zawierała również historię ruchu i inne traktaty teologiczne. Ponadto arcybiskup nadzorował wydawanie wielu pism mariawickich, takich jak „Królestwo Boże na Ziemi” czy „Głos Prawdy”. Od 1922 r. Kowalski zaczął wprowadzać reformy w Kościele Mariawitów, które umożliwiłyby nadejście Królestwa Bożego na ziemi i odnowę ludzkości. Niektóre z tych zmian okazały się bardzo kontrowersyjne dla polskiego społeczeństwa. Przykładowo w roku 1922 zostały wprowadzone małżeństwa księży mariawitów z zakonnice. Na pierwszy rzut oka mogło to wyglądać tak, jakby arcybiskup sprzeciwił się woli Mateczki, która radziła księżom mariawitom zachowanie celibatu. On jednak uważał, że takie związki mogły zostać powołane do życia dopiero po śmierci Marii Franciszki, gdyż dopiero wówczas jej wola została doskonale zjednoczona z wolą Bożą. Innymi słowy, Mateczka mistycznie poślubiła Jezusa, dając początek nowym związkom, które miały stać się fundamentem przyszłego Królestwa (Warchoń 2011, 51). Małżeństwa w założeniu przypominały związek Adama i Ewy w raju przed upadkiem. W konsekwencji miały być dziewicze, ale nie w sensie biologicznym. Rodzenie dzieci w takich związkach było możliwe wyłącznie dzięki pomocy Ducha Świętego i woli Bożej (J 1,13). Ponieważ Kowalski uznał, że Ewa była duchowo równa Adamowi, to również małżonkowie w nowo wprowadzonych związkach mieli być sobie duchowo równi. Naturalną konsekwencją takiego sposobu myślenia było wprowadzenie w 1929 r. kapłaństwa kobiet (Kowalski i Warchoń 2003, 91–94). Inne reformy obejmowały między innymi Komunię Świętą pod dwiema postaciami, zniesienie tytułów osób duchownych, zniesienie konieczności spowiedzi usznej oraz wprowadzenie kapłaństwa ludowego, które jednak nastąpiło dopiero po wydarzeniach z 1935

roku.

## Konsekwencje reform

---

Wprowadzenie małżeństw duchownych, w połączeniu z innymi, często nierozumianymi naukami Kościoła Mariawitów, doprowadziło do zarzutów o bluźnierstwo i lubieżne zachowanie, które zakończyły się procesem sądowym przeciwko arcybiskupowi. Po długim i burzliwym procesie Kowalski został skazany na półtora roku więzienia. Wyrok skazujący z nieznanymi przyczynami nie został wykonany natychmiastowo, choć najprawdopodobniej wiązało się to z tym, że jeden z trzech sędziów zgłosił „votum separatum”, a główne oskarżycielki wycofały swoje zeznania (Gołębiowski 2014, 70). Nawet podczas trwania procesu arcybiskup kontynuował pracę duszpasterską i literacką. W roku 1932, już po procesie, opublikował swój przekład „Boskiej komedii” Dantego Alighieri. Część duchownych doszła jednak do wniosku, że postać arcybiskupa nie jest korzystna dla Kościoła i należy go usunąć z urzędu. Istniało niebezpieczeństwo, że gdyby Kowalski trafił do więzienia, władze świeckie miałyby wystarczający powód do zlikwidowania całego Kościoła Mariawitów. Co więcej, niektórzy nie zgadzali się z apokaliptycznymi poglądami swojego przełożonego. Na mocy objawienia przyjmowali naukę o czasach ostatecznych, ale niekoniecznie podobał im się plan urzeczywistnienia Królestwa Bożego na ziemi. W związku z tą sytuacją kapituła generalna odwołała Kowalskiego z urzędu ministra generalnego i zastąpiła go biskupem Klemensem Marią Filipem Feldmanem (1885–1971). Kościół Mariawitów podzielił się na dwa osobne denominacje (Mames 2009, 41). Ponieważ schizmie towarzyszyła atmosfera skandalu i wzajemnych oskarżeń, jedna trzecia wiernych całkowicie opuściła mariawityzm. Większość tych, którzy pozostali opowiedzieli się po stronie Feldmana. Grupa ta zachowała Świątynię Miłosierdzia i Miłości w Płocku i przyjęła nazwę Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. Arcybiskup Kowalski został zmuszony do przeniesienia się wraz z żoną Antoniną Marią Izabelą Wiłucką-Kowalską (1890–1946) oraz swoimi zwolennikami do Felicjanowa, który stał się siedzibą Kościoła Katolickiego Mariawitów. Jako że większość duchowieństwa poparła Feldmana, zachowując dostęp do kościołów, Kowalski wprowadził kapłaństwo ludowe, co zinterpretowano jako spełnienie słów Mateczki wypowiedzianych w 1918 r. o pozbawieniu duchowieństwa władzy nad ludem. Dnia 9 lipca 1936 r., wraz ze zmianą na stanowisku ministra sprawiedliwości, arcybiskup Kowalski został aresztowany i przewieziony do więzienia w Rawiczu na podstawie wyroku sądowego sprzed pięciu lat. Zakład karny opuścił dopiero 9 stycznia 1938 r. Przebywając w więzieniu Kowalski doszedł do przekonania, na podstawie orzeczeń IV Soboru Laterańskiego (1215), że cała Trójca jest aktywna podczas wszystkich momentów zbawczych. Rozszerzając to na Wcielenie zaczął nauczać, że tak jak ciało Maryi stało się mieszkaniem Boga Ojca, tak ciało Mateczki stało się mieszkaniem Ducha Świętego (Warchoń 2006, 119). Ze względu jednak na ambiwalencję polskiego słowa „wcielenie”, arcybiskup mógł mieć na myśli albo inkarnację, albo inkorporację.

## Koniec życia arcybiskupa

---

Kłopoty arcybiskupa z władzami świeckimi nie skończyły się wraz z jego wyjściem z więzienia w Rawiczu. Dnia 25 stycznia 1940 r. został ponownie aresztowany, tym razem przez gestapo. Przyczyną okazały się artykuły, napisane przed wybuchem II wojny światowej, w których Kowalski przekonywał, że tereny Gdańska i Prus Wschodnich są integralną częścią Polski. W innym artykule nazywał Stalina, Mussoliniego i

Hitlera trzema obliczami Lucyfera. W 1942 został przewieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau w Niemczech. Kiedy tam przebywał, duchowieństwo rzymskokatolickie bezskutecznie i nie zawsze w przyjazny sposób próbowało go nawrócić na swoją wersję chrześcijaństwa. Kowalski pozostał jednak wierny mariawityzmowi, Mateczce i mariawickiej nauce o czasach ostatecznych do ostatnich chwil życia, wierząc, że wszystkie jego reformy i zrozumienia miały boskie pochodzenie. Zmarł 26 maja 1942 r. w nazistowskim centrum eutanazji niepełnosprawnych na zamku Hartheim w Alkoven, Ostmark (Austria). Według mariawitów, jego śmierć potwierdziła słowa dane Mateczce przez Jezusa, że przełożony Zgromadzenia zostanie męczennikiem (Kozłowska i Kowalski 1927, 119).

## Wybrana bibliografia

---

Gołębiowski, Sławomir. 2014. *W Poszukiwaniu Prawdy... Sądowe Procesy Arcybiskupa Jana M. Michała Kowalskiego*. Felicjanów: Wydawnictwo Kościoła Katolickiego Mariawitów.

Kowalski, Jan Maria Michał, oraz Edward Warchoł, red. 2003. *Wymiana Prywatnych Listów Między Biskupami Maryawickimi i Rzymskokatolickimi*. Sandomierz: Wyd. Diecezjalne.

Kozłowska, Feliksa Maria Franciszka, oraz Jan Maria Michał Kowalski. 1927. *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia*. Płock: Staro-Katolicki Kościół Mariawitów.

Mames, Tomasz Dariusz Maria Daniel. 2009. *Mysteria Mysticorum*. Kraków: NOMOS.

Pasek, Zbigniew. 1991. *Geneza Mariawityzmu i Przyczyny Jego Podziału*. Studia Religiologica 24. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.

Podgórski, Ryszard. 1998. *Religijność Wiernych Starokatolickiego Kościoła Mariawitów. Studium Historyczno-socjologiczne*. Kraków: NOMOS.

Warchoł, Edward. 2006. *Kontrowersyjna Rola Arcybiskupa Jana Marii Michała Kowalskiego w Starokatolickim Kościele Mariawitów*. Radom: Wydawnictwo Diecezjalne.

Warchoł, Edward. 2011. *Historia Starokatolickiego Kościoła Mariawitów Historią "Królestwa Bożego na Ziemi"*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.

Żaglewski, Stefan Maria Robert. 2014. *Świątynia Miłosierdzia i Miłości w Płocku—Święte Miejsce Mariawitów*. Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów.

---

Damian Cyrocki. 2021. "Jan Kowalski." In James Crossley and Alastair Lockhart (eds.) *Critical Dictionary of Apocalyptic and Millenarian Movements*. 27 May 2021. Retrieved from [www.cdamm.org/articles/jan-kowalski](http://www.cdamm.org/articles/jan-kowalski)

## Article information

---

Damian Cyrocki. "Jan Kowalski (Polish translation/polskie tłumaczenie)." In James Crossley and Alastair Lockhart (eds.) *Critical Dictionary of Apocalyptic and Millenarian Movements*. 5 June 2024. Retrieved from [www.cdamm.org/articles/kowalski-polskie](http://www.cdamm.org/articles/kowalski-polskie)

Downloaded: 2024-06-05

Provided under Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0